

L'entrada de les tropes franquistes a Manresa

Joaquim Aloy

(Publicat al volum II de "La Guerra Civil (1936-1939)"
de la [col·lecció Història Gràfica de Manresa](#).
[Edicions Parcir Selectes](#). Manresa, 1993)

El dia 24 de gener de 1939, a primera hora del matí, les tropes franquistes arribaven al terme municipal de Manresa. Pels volts de les deu ocupaven el centre de la ciutat. Les autoritats franquistes s'encarregaren prou de fer recordar durant molts anys no solament aquell dia sinó l'hora i tot. De llavors endavant, cada 24 de gener a les 10 del matí les campanes de totes les esglésies de la ciutat i les sirenes de les fàbriques de Manresa hagueren de sonar obligatòriament per a celebrar l'esdeveniment.

Els primers soldats que van entrar a la ciutat pertanyien als terços de requetés de Lácara i de Montejurra, integrats en l'agrupació que dirigia el tinent coronel Julio Pérez Salas, que formava part de la 1a divisió de Navarra, comandada per Mohamed Ben Mizzian, i aquesta, al seu torn, del cos de l'Exèrcit del Maestrazgo, comandada pel general Rafael García Valiño. Les tropes eren compostes d'unitats regulars, de requetés, de legionaris, de voluntaris i de tropes marroquines. Aquestes últimes eren les que dirigia Mohamed Ben Mizzian, que el 24 de gener també va entrar a Manresa.

Les tropes vingueren en un front extens que abastava des de més amunt del Collbaix fins a més avall de la torre de Santa Caterina. El riu Cardener fou travessat per diversos indrets, però l'entrada principal va ésser pel pont de Sant Francesc, que gairebé no havia estat malmès per les explosions efectuades per l'exèrcit república.

A Manresa no hi va haver cap resistència organitzada ni mínimament seriosa. Només es produïren algunes escaramusses i combats aïllats als extrems de la ciutat o a la rodalia de Manresa, amb el resultat, almenys, d'una quarantena de morts. Segons el *Libro de partes* de la Creu Roja, els dies immediatament posteriors a l'entrada dels franquistes, els portalliteres de la Creu Roja recolliren diversos cadàvers de soldats, per bé que no s'hi especifica ni el nom ni el bàndol a què pertanyien. Foren

recollits 8 cadàvers de soldats al sector del Poal i de Puigberenguer, 6 al sector de la Torre de Can Vinyes, un soldat a les envistes de la riera d'en Cornet, un altre al bosc del Suanya, un altre a la carretera de Santpedor i «*un soldado desconocido y varios pedazos de otros dos*» al camí de la Culla. Fora ja del terme municipal de Manresa, es trobaren 6 soldats morts al Pont de Vilomara (que no foren recollits fins al dia 1 de febrer) i 15 soldats al torrent de les Torres, darrera de Joncadella. Aquests últims van haver de ser enterrats allà mateix, ja que, «*debido al malestado del camino ha sido imposible transportarlos al coche ambulancia*».

Aquests comunicats de la Creu Roja ens permeten de saber on es produïren els enfrontaments més propers al nucli de la ciutat: el sector de la Torre de Can Vinyes, el Poal, Puigberenguer i la banda dreta de la carretera de Cardona, ja als afores de Manresa. És a dir, que els tiroteigs tingueren lloc als afores del nucli urbà o fora del terme municipal. Al centre de la ciutat no hi hagué cap mena de resistència a les forces franquistes.

Probablement en trobaren més, de soldats morts, perquè el mes de febrer no es comptabilitzaren tots els serveis de la Creu Roja. D'altra banda, a causa de l'amplitud de l'espai on es produïren els enfrontaments, alguns cadàvers no foren trobats fins bastants dies després de l'entrada dels franquistes. Per exemple, el dia 21 de febrer, segons que consta en el sumari judicial, era trobat «*un sujeto desconocido que iba cubierto con una manta al parecer soldado de las Fuerzas rojas y que fué hallado descalzo y cubierto de tierra, el cual falleció al parecer a consecuencia del tiroteo sostenido con las fuerzas Nacionales en su gloriosa entrada en esta ciudad, el día 24 de enero último y fue hallado enterrado en un campo denominado Puigberenguer de este término municipal entre los kilómetros 1 y 2 de la carretera de Manresa a Basella, en la tarde día 21 del actual; siendo la causa de la muerte probablemente dicho tiroteo, aparentando ser de unos 25 a 35 años de edad*».

Respecte a les baixes de soldats, cal tenir en compte que l'exèrcit franquista fa referència a les seves en el *Parte de novedades* corresponent al dia 24 de gener i que, concretament, diu: «*Bajas: Dos Tenientes muertos, dos oficiales heridos y de tropa 22*».

Respecte a les unitats republicanes que varen fer la defensa de la ciutat i de la rodalia, el general Vicente Rojo diu que va defensar Manresa «*sin gran tenacidad uno de los batallones de ametralladoras de reciente formación*». Cal tenir present que en aquells moments, a tot el front, hi havia un autèntic caos i diverses restes d'unitats en retirada. Tanmateix, Carlos Engels assegura que les forces que es van retirar sobre Manresa pertanyien a les brigades mixtes 144 i 145 de la 44a Divisió del XII cos de l'Exèrcit, que en aquells moments era comandat pel tinent coronel Francisco Galán i tenia com a cap d'Estat Major al capità Angel Calvo Herrera. Segons Engels, la 44a Divisió es va reorganitzar a Manresa el 22 de gener de 1939, després d'haver sofert una desfeta als voltants de Cervera. La Divisió era comandada pel major de milícies Ramón Pastor Lloréns; el seu cap d'Estat Major era el major d'Infanteria Pedro Cervera Serreta i el comissari, Tomás Expresate Pons (pertanyent al PSOE). La brigada mixta 144 tenia com a cap el major de milícies Manuel Alonso Martínez i com a comissari Gumersindo Marfil Martín. La 145 era comandada pel major de milícies Alvaro Costea Juan i el comissari Víctor Torres Perenya. Per tant, havien de ser soldats pertanyents a aquestes dues brigades els últims d'abandonar la ciutat.

Respecte a l'entrada de les tropes franquistes existeixen diversos testimoniatges escrits que esmentarem per a fer més comprensible el desenvolupament de l'acció, si bé cal prendre amb reserves algunes informacions, a causa del sectarisme que s'hi palesa.

Abans que res, és important de saber la versió oficial del mateix exèrcit franquista que, a més del *Parte Oficial de Guerra* es troba en el seu *Parte de novedades* del dia 24 de gener. Respecte de l'Exèrcit del Maestrazgo, que és el que ocupà Manresa, aquest últim document indica això, entre altres coses: «*En el día de hoy ha pasado el rio Cardoner en un frente de 8 kilómetros ejecutando una maniobra por la que ha sorprendido al enemigo que defendía el paso infligiéndole durísimo castigo. En cumplimiento de orden superior el C. de E. no ha continuado su avance en la dirección Sur limitándose a establecer una cabeza de puente entre el Cardoner y el Lobregat jalonada por: cota 340, 387 i 321 del Vértice Grabal, cota 303, 285, Vértice San March, San Fructuoso de Bages, Ermita de San Isidro cotas 301 i 306 m(al Este) y el espolón que desde esta ultima llega hasta el Cardoner al Norte del pueblo de Vilatorrada que*

también ha sido ocupado. La línea enlaza con la anterior por el pueblo de Guardiola y por Encinar del Oller y Els Condals. El enemigo reaccionó con fuego de artillería sobre nuestras posiciones del flanco izquierdo. Se le han hecho 790 prisioneros entre ellos un Capitán profesional y un teniente...»

C. Revilla Cebrecos, al llibre *Tercio de Lácar*, explica d'aquesta manera la seva arribada a Manresa: «*Desde la masía de Coll de Baiz, donde se pasa la noche, se ve a lo lejos la industrial ciudad de Manresa, que para su ocupación no hay más que descolgarse hacia el río Cardoner, que cruzamos con agua hasta la cintura, aunque sin resistencia, pues sólo hubo que lamentar la baja de un cabo herido, entrando triunfalmente en la población.*» L'explicació de Javier Nagore Yarnoz al seu llibre *En la Primera de Navarra* és similar: «*El 24 se descuelgan Lácar y Montejurra desde el coll de Baiz y cerros inmediatos, pasan el Cardoner con agua a la tripa y entran en Manresa. Les seguimos nosotros (los de transmisiones) con el Mizzian y la Plana a media tarde, casi oscureciendo.*»

Luis Maria Lojendio, a *Operaciones Militares de la guerra de España*, escriu: «*Manresa se encuentra en la confluencia de los rios Cardoner y Llobregat, recostada a la izquierda del primero de ellos, de manera que envolviendo la ciudad por el Norte se ocupó la zona media entre ambos rios, avanzando las fuerzas de Garcia Valiño hacia el cauce del Llobregat por San Fructuoso de Bages. Al mismo tiempo el resto de las fuerzas del cuerpo del Ejército del Maestrazgo, entraba en la línea del Llobregat.*»

Un testimoniatge absolutament il·lusori és el de C. Torre Enciso i D. Muro Zegri que, al llibre *La marcha sobre Barcelona* explica una entrada fantasiosa de les tropes franquistes, que diu que foren rebudes a trets pels republicans parapetats en barricades i a dins les esglésies, fet del tot irreal. Ho explica així: «*De Viladordi i Guix, situados al Este de la Ciudad a uno y otro lado de la carretera de Sallent a Calders, llegan las primeras patrullas. Desde los conventos, bien guarnecidos de sacos terreros, desde la torre de la Seo y desde algunas barricadas, el enemigo invisible y bien parapetado hace nutrido fuego de ametralladora y fusilería. Sabe que la embestida nuestra es irreversible y no intentan sinó proteger a los que huyen. Poco a poco el fuego se convierte en paqueo.*

»Esta papeleta de Manresa fue, acaso, la más difícil y gloriosa de la jornada.»

El mateix C. Revilla, autor de *Tercio de Lácar*, desmenteix en el seu llibre aquesta situació, tot dient de l'enemic: «*No vimos ni rastro*». En realitat, les tropes franquistes, en entrar a l'interior de la ciutat, de primer la trobaren deserta, ja que la immensa majoria de la població estava reclosa a casa seva, o als refugis o a qualsevol amagatall. El manresà Jaume Massana i Naudi, que va voler ser el primer soldat de l'exèrcit franquista a entrar a Manresa corrobora aquesta descripció de ciutat pràcticament buida que va trobar, fins que de mica en mica la gent, en veure que havien arribat, va anar sortint. C. Revilla explica també aquest fet al seu llibre: «*la primera impresión, hasta pasadas más de dos horas, era que también la población civil había huido, pues no se veía a nadie, aunque poco a poco se fue restableciendo la normalidad, empezando a asomarse a los balcones, y pronto en un inmenso júbilo saltó a la calle, con grandes aclamaciones a sus libertadores.*».

Efectivament, de mica en mica anà corrent la veu i molts ciutadans, en convèncer-se del tot que les tropes franquistes havien entrat a Manresa, sortiren a rebre-les i a aclamar-les. Els qui simpatitzaven amb la causa franquista, alguns dels quals havien estat amagats durant tot aquest temps, estaven eufòrics. L'entusiasme s'encomanava també a alguns sectors de la població que, tot i ésser contraris als ocupants, havien desitjat que s'acabés aquella situació insostenible, aquell malson dels últims mesos i la fam i les enormes privacions del període anterior. Tanmateix, si bé és veritat que en aquell moment per a Manresa s'acabava la guerra -i els bombardeigs i el pànic que comportava-, també ho és que la fam, malauradament, no s'acabà pas aquell dia i que a la postguerra hom encara en passà més. Aquell 24 de gener molts volien celebrar el final d'una llarga etapa d'angoixa i d'incertesa. I no cal dir que la retrobada, per part d'alguns manresans, dels amics i familiars després de tant de temps produïa escenes de gran emoció.

El cronista d'*El Heraldo de Aragón* explicava així la rebuda que oferí la ciutat als franquistes: «*A mediodía, Manresa era un vistoso desfile que aclamaba el paso de nuestros soldados al montar sus servicios de vigilancia seguidos por la multitud que los vitoreaba sin cesar.*» El públic

era format majoritàriament per dones, ja que la majoria d'homes eren al front, de retirada, o bé emboscats. Al llibre de C. Torre Enciso i D. Muro Cegri es fa referència a aquest punt: *«La población, una vez sofocados los focos de rebeldía, se vuelca en las calles y plazas para aclamar a los libertadores. Se nota mucho la ausencia de hombres, rastrillados por las recientes criminales ordenes de movilización.»*

Però si bé el 24 de gener fou un dia d'una immensa alegria per a alguns manresans, per a altres fou una jornada tràgica perquè hagueren de pagar amb la vida les actuacions sagnants d'alguns elements de les tropes marroquines que havien entrat a la ciutat amb l'exèrcit vencedor. Aquestes tropes, conegudes per llur brutalitat, eren formades per marroquins mercenaris que entenien la guerra com un negoci. Eren tropes de xoc i d'avantguarda. Alguns dels seus membres actuaven salvatgement pels pobles i ciutats que anaven ocupant. Llurs principals obsessions eren l'or -que robaven a boca de canó (a vegades fins i tot s'enduien les fundes d'or de les dents dels ciutadans que atacaven)- i les dones, de les quals abusaven sexualment. De vegades, després d'haver-les violades, les mataven perquè no els poguessin denunciar.

Manresa no fou pas cap excepció d'algunes d'aquestes brutalitats. Hi hagué robatoris, agressions, violacions i també alguns assassinats. Maria Llobet i Puig, de 45 anys, de la masia de ca l'Estevet del Suanya, fou assassinada per les tropes marroquines el mateix 24 de gener. El seu marit, Esteve Obradors i Franch, havia anat a Manresa a comprar i ella estava sola a casa. L'endemà fou trobada morta uns metres més enllà de la masia, prop de la mina. El sumari judicial certifica que rebé dos trets de bala, un dels quals a la regió temporo-parietal. Segons alguns veïns de la masia, fou trobada completament nua.

El mateix dia, Florinda Subirana i Arçeda, de 47 anys, que vivia al carrer de Fonollar, morí degollada a casa seva com a conseqüència d'una profunda ganivetada que li va clavar un marroquí. El seu marit, Josep Bover i Güell, de 48 anys, director de la fàbrica de Can Boada i partidari convençut de l'exèrcit franquista, resultà ferit d'un tret i de diverses ganivetades al coll en intentar defensar la seva muller. Segons la seva filla, Maria Àngels Bover i Subirana, testimoni dels fets i que se salvà junt amb el seu germà Cristòfol, de 6 anys, saltant al balcó de la casa del

costat, el marroquí s'havia presentat a casa seva i havia demanat per sopar.

Dies més tard, el 8 de febrer, morí Jeanne Roclandts Januthe, de 40 anys, una ciutadana belga domiciliada a Manresa des de feia un temps i casada amb el manresà Jaume Sisquella i Casas. Jeanne Roclandts i la seva cunyada, Rita Sisquella, havien anat a buscar herbes per als conills al sector de Cal Gravat. Allà foren atacades per uns marroquins que, després d'intentar violar-les, les colpejaren al cap amb les culates dels fusells. Les van deixar quan cregueren que eren mortes. Rita Sisquella pogué salvar la vida. Jeanne Roclandts morí, segons el sumari judicial, «a consecuencia de fracturas de los huesos de la bóveda craneal».

Josep M. Solé i Sabaté i Joan Villarroya, al llibre *L'ocupació militar de Catalunya*, citen un altre cas, el de Lídia Garsaball i Valdovinos, de 28 anys, natural de les Borges Blanques i resident a Navarcles, que morí a Manresa el 27 de gener per les «heridas sufridas a la entrada de las fuerzas nacionales».

Una altra mort colpidora i il·lustrativa de la mentalitat i dels mètodes d'actuació de les tropes marroquines és la de Joan Camprubí i Puig. Aquest manresà es recuperava a la ciutat de les ferides rebudes al front de l'Ebre lluitant al bàndol republicà. Refugiat a casa del seu cosí Miquel Tulleuda i Soler, a les Cases Noves de Can Vinyes, al camí de la Talaia, fou descobert per les tropes marroquines el mateix dia 24. Dut a empentes cap al pati, tot i la coixesa que el delatava com a soldat republicà, encanonat pels fusells d'un grup de marroquins, el feren voltar d'una banda a l'altra mentre l'escarnien, fins que el cap d'aquell petit grup, un home de mitjana edat, sense immutar-se, va aixecar el fusell i li va disparar. Segons les diligències judicials, va rebre dos trets, l'un a la regió frontal i l'altre a la regió temporo-parietal. Àngel Tulleuda i Rubió, testimoni presencial de l'assassinat, malgrat que aleshores només tenia 9 anys, encara ara recorda tots els detalls d'aquelles escenes macabres.

Aquests excessos de les tropes marroquines no solien ésser tolerats per l'exèrcit franquista i normalment, si era possible, eren castigats, a vegades amb l'execució dels culpables. Era evident, com reconeixien els mateixos oficials, que sovint no podien controlar-los. El fet és que,

després de l'assassinat de Joan Camprubí, un oficial de l'exèrcit es va presentar al lloc dels fets i va demanar qui n'havia estat l'autor. Per les característiques descrites, l'oficial ja va saber de qui es tractava i tornà al cap de poc portant detingut l'executor material de l'assassinat. Preguntà si era ell qui havia disparat i, en respondre afirmativament tots tres testimonis, va marxar tot dient que ho pagaria car. No sabem què li va passar al soldat marroquí ni si realment fou castigat.

D'altra banda, després de l'assassinat de Jeanne Roclandts, Rita Sisquella va haver de fer un reconeixement a una dotzena de marroquins per si identificava els autors de l'assassinat de la seva cunyada i de les ferides que ella mateixa havia rebut. El reconeixement resultà infructuós.

Un altre càstig fou el que reberen dos marroquins que volien violar dues noies a cal Climent, al sector del parc de l'Agulla, segons que recorden perfectament alguns testimonis. Els oficials franquistes arribaren a temps d'impedir l'acció i el càstig fou immediat i contundent: tots dos foren executats allà mateix. Llurs cossos foren enterrats sota una figuera prop de la casa.

Jaume Massana i Naudi, que durant el franquisme va ser tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Manresa durant tretze anys, explica que cap a final dels anys 60, en anar a tirar a terra la paret que separava els dos cementiris (decisió que va prendre ell per posar fi a una situació il·lògica), els obrers van haver de paraitzar momentàniament l'enderroc perquè es van trobar amb uns ossos. Segons que els informà aleshores un dels enterramorts, aquells ossos corresponien als cadàvers de tres marroquins que havien estat afusellats poc després de l'entrada dels franquistes a la ciutat.

No cal dir que aquells primers dies, el nou règim franquista intentava encobrir aquests excessos dels soldats magribins com podia. Però els rumors sobre brutalitats comeses en altres poblacions corrien com la pólvora i feien que la gent, especialment les noies, tinguessin pànic; moltes, durant alguns dies, s'amagaren.

L'altra vessant coneguda d'aquestes tropes era la comercial. Quan arribaven a una població instal·laven parades de productes que feia molt

de temps que no es veien a la zona republicana: xocolata, tabac, plàtans, licors... A Manresa n'instal·laren al Passeig i a la Muralla.

El 25 de gener, l'endemà de l'entrada dels franquistes, ja es reprenia la vida municipal. Es constituí, sota els auspicis d'una Auditoría de Guerra del Ejército de Ocupación, una Comissió Gestora Provisional de Manresa. Aquesta era formada per l'alcalde, Domènec Prunés Miquel; els tinents d'alcalde, Francesc Torra Trullàs, Josep Moltó Montava, Joan Solá Oms i Josep Santamaria Trias; i els consellers Joan Ferrer Folch, Antoni Vilella Fainé, Lluís Rius Godayol, Josep Rosal Esteve, Antoni López Miró, Ramon Martí Fius, Joan Subirana Malagarriga, Constantí Vall Sanmartí, Ramon Brunet Janeras, Joan Cirera Costa, Pere Ausió Rovira i Miquel Badal Ballarà. El dia 26, segons un ban de l'alcaldia, els comerços, tallers i indústries havien d'obrir les portes (el dia 30 ho havien de fer els magatzems) i els obrers s'havien de reincorporar cada u a la seva feina. El ban feia saber que *«el horario para todos los efectos debe ajustarse a la hora solar, que es la que rige en la España Nacional»*. Els manresans fins aleshores havien seguit l'horari establert a la zona republicana, que era de dues hores de diferència.

Amb la nova situació, es restituí ràpidament el culte religiós. El mateix dia 25, a l'esplanada de l'Institut, se celebrà una multitudinària missa de campanya. Era la primera vegada que es feia missa en públic des dels primers dies del conflicte bèl·lic. El dia 27 se'n celebrà una altra a la Seu. Un ban de l'alcalde s'encarregà de fer-ho saber als manresans: *«En el día de hoy, a las once de la mañana, se celebrará una Misa en la Basílica de la Seo para el restablecimiento del culto, con asistencia del Excmo. Sr. General Garcia Valiño, a cuyo acto queda invitado el pueblo católico manresano.*

»Para solemnizarlo, ruego a todos los ciudadanos que pongan colgaduras en balcones y ventanas y que asistan a la Misa honrando al Altísimo.

»De todos los acendrados sentimientos religiosos del pueblo manresano espero que cooperará a dar la mayor brillantez y esplendor a la fiesta.»

Després de la missa, les tropes vencedores desfilaren pel Passeig.

La caiguda de Manresa, que coincidia, entre altres, amb la de Solsona, Martorell, Esparreguera, Sant Boi, Gavà, Castelldefels i el Prat de

Llobregat -bona prova que l'exèrcit republicà estava totalment desfet (el 26 queia Barcelona i només 15 dies més tard, el 10 de febrer, s'acabava la guerra a Catalunya, amb l'ocupació de tot el país)-, fou un tema destacat a tots els diaris de la zona franquista. Tots coincidien a assenyalar el seu emplaçament estratègic i la importància de la seva indústria. D'altres, com *El Correo Español-El Pueblo Vasco*, de Bilbao, eren més sibil·lins; a l'ocupació hi veien una altra significació molt més transcendent: *«Ha sido tomada Manresa. ¡Cuántos recuerdos trae a la memoria este nombre! Las famosas Bases de Manresa no han sido ajenas al deplorable proceso político que estamos ahora liquidando a punta de bayoneta. La unidad de España se rehace a sangre y fuego.»*

El triomf franquista certificava el final definitiu de la República, un final que, alhora, comportava la desaparició de les llibertats, de l'Estatut, de les institucions nacionals i del projecte de construcció d'una nova societat. Per a alguns dels ciutadans més significats políticament, la nova situació representà l'exili, l'empresonament, el pacte de la fam o l'execució, segons els casos. Del 1939 al 1944 foren executats legalment pel règim franquista uns trenta manresans. El franquisme no es distingí per la magnanimitat que honora els exèrcits vencedors, sinó per la venjança.

Començava així una nova etapa de la història local i nacional, radicalment diferent de l'anterior. Una etapa en què arribà a perillar la mateixa existència de Catalunya.

SELECCIÓ DE TEXTOS SOBRE L'ENTRADA DE LES TROPES FRANQUISTES A MANRESA

«Ha sido tomada Manresa. ¡Cuántos recuerdos trae a la memoria este nombre! Las famosas Bases de Manresa no han sido ajenas al deplorable proceso político que estamos ahora liquidando a punta de bayoneta. La unidad de España se rehace a sangre y fuego.»

(El Correo Español- El Pueblo Vasco, 25-1-39)

«LIBERAR -Poner a uno en libertad; sacarle de esclavitud y sujeción. Así reza el diccionario y así rezamos nosotros y rezaremos cada año el día 24 de enero.

Obtuvimos la libertad. Fuimos sacados de la esclavitud y de la sujeción. La libertad que nos dieron las armas bravamente victoriosas, sobre unas fuerzas batidas en su orgullo demoníaco y en vergonzosa huida.

¡Este fué el día de la liberación! Gritarán siempre nuestros pechos que se levantarán y ensancharán, recordando el día en que la alegría hinchó nuestro tórax, se trenzaron nuestros músculos y saltaron rotas las cuerdas de la esclavitud y de la sujeción.»

(José Pla Casasayas. Ciudad, 23-1-41)

«Éramos aún tierra de nadie. Un grito inconfundible rompió la calma del espacio, hallando eco profundo en nuestro corazón. Débil, muy lejano... ¡Arriba España! Miramos a fuera. La Plaza estaba vacía. Oíase el pisar fuerte de alguien que subía apresuradamente. Miramos otra vez. ¡Emoción! Eran los soldados de España, con camisa azul y boina colorada. Con el Crucifijo redentor y la bandera roja y gualda nacional. Llevaban las efigies de Franco y de José Antonio. Fusil al hombro y el semblante lívido. Con los ojos saltándoles de las órbitas y el corazón a punto de estallar. En seguida, abandonando el miedo, se vieron rodeados de nuestras gentes que les aclamaban y les abrazaban. Vibrantes ¡Arriba España! que cortaban los sollozos y enardecían el aire. Toda la ciudad se volcaba a las calles que estaban repletas de soldados.»

(José M. Badia, Ciudad, 23-1-41)

«En aquel día de enero de impresiones inolvidables, Manresa sintió de nuevo, después de tres años de dolores y terrorismo, revivir la alegría en sus entrañas, ante el espectáculo que a sus ojos ofreciera el heroísmo de los soldados de Franco.

»Todas, todas las horas de aquella gloriosa jornada, desde las últimas de la víspera, en que la ciudad veía ya cercana su liberación hasta las primeras horas de la tarde, en que las invencibles fuerzas del Ejército Nacional paseaban triunfantes por las arterias de la urbe entre el inmenso vítor de la población resucitada, son horas que estarán perennemente clavadas en la imaginación de cuantos las vivieron. Las estampas que se

sucedieron desde la Carretera de Cardona a la plaza del Ayuntamiento; en el Paseo y en todos los puntos de la ciudad; la alegría de ver las boinas rojas de los valientes requetés del Tercio de Lácar, al frente de su bizarro Teniente Coronel Pérez Salas; la emoción y gozo inmenso al volver a contemplar la roja y gualda, la de siempre, la única bandera de España; los clamores entusiastas de todo el vecindario tiranizado; el contento de los corazones oprimidos y martirizados; los gritos de júbilo de los rescatados de cárceles o del humilde retiro de sus escondites vencidos por la debilidad, la privación y el hambre; la exaltación de las gentes al divisar el típico fez de la raza mora de nuestro Protectorado, que hacían exclamar alborozados a los chiquillos que los miraban dichosos desde sus balcones: ¡Madre! ¡Y qué bonitos son! Todos ellos son recuerdos imprescriptibles que perdurarán en la memoria de los pueblos.

»La proeza de aquel día nos trajo el sentimiento de que habíamos encontrado a España. Contemplamos felices renacer la fe española en gentes indiferentes, que habían dudado en los tiempos heroicos, al verse redimidos del cautiverio y servidumbre en que les subyugara el despotismo rojo.

»Pero el más destacado de los hechos de la triunfal jornada lo constituye la liberación de la Juventud, contagiada del espíritu negativo, impúdico y corrompido del marxismo. Mermada en tiempo anterior su integridad moral, su rescate significa el vigor de la raza y el porvenir esplendoroso de la Patria. Que la Patria no es el mapa; no son los montes ni los valles. ¡La Patria es la Juventud!

»Trajo, en fin, tan fausto día, la paz, la libertad, el trabajo y la justicia.

»Había motivo para estar satisfechos.»

(José Gual, Manresa, 23-1-43)

«He aquí el trágico recuerdo del marxismo grabado aún en nuestra Manresa. Destrucción del histórico y románico Puente viejo, la pasarela que unía la ciudad con la estación del Norte, de parte del Puente Nuevo y del de Piedra porque les falló el golpe para su derrumbamiento total. También derrumbaron parte de la Estación y de una manera vil e inicua incendiaron la fábrica de harina de "Les Ubagues", cuya hoguera daba un color tétrico a la ciudad.

»Fue aquello una estampa dolorosa. Vivimos unos instantes de zozobra, de pánico, los que nos sentíamos buenos manresanos, ya que veíamos

como la fiera en huida pretendía dejar una lava de miseria exteriorizando su sed de sangre y destrucción.

»Pasó la tormenta y apareció el arco iris del ejército español: Tercios de Requetés, Legionarios y de Falange pisaron nuestra Manresa con los cánticos patrióticos de un resurgir histórico y tradicional. Nuestros corazones se exteriorizaron a los primeros momentos vitoreando a todo pulmón a los heroicos soldados que salvaron nuestra crítica situación y para todos tuvimos abrazos, apretones de manos de franca camaradería. Hacía tres años que vivíamos esclavos del marxismo. Vino para todos nosotros la resurrección y sonrió la Primavera aquella tarde histórica en que fuimos liberados.»

(José Estany Font, Manresa, 23-1-43)

«A la primera hora de la tarde, doce y media, enmudecen las ametralladoras rojas y los requetés de Montejurra nos dan la orden de salida del escondrijo.

»¡Cuarenta y ocho horas en el refugio!...

»¡Manresa liberada!...

»Momentos de júbilo de imperecedero recuerdo!...

»Entre los nuestros, entre los habitantes de la "casa deshabitada" (léase refugio), se suceden escenas de intensa emoción. Lágrimas, suspiros, desvanecimientos y todo. Tampoco faltan protestas de reconocimiento y simpatía para los libertadores formuladas por aquellos mismos que podríamos llamarlos "rojitos".

»¡¡Libertad!! Expresión sublime cuando nos vemos libres de las garras bolcheviques!...

»Compenetración unánime. Todos libres, todos amigos. Hermandad compacta: una, grande y libre. Las armas de Franco han barrido para siempre todo odio y mala voluntad.

»El sol de la victoria ilumina la ciudad en tinieblas. ¡Aleluya!

»La ciudad adquiere extraordinario movimiento, como jamás lo hemos presenciado. Abrazos, apretones de manos entre amigos, de faz macábrica, para los cuales habíamos rezado el Padre Nuestro en provecho de sus almas...

»El 24 de enero queda registrado, en letras de oro, en las páginas de nuestra ciudad querida.»

(Vicente Galí, Manresa, 1944)

«Para nuestra ciudad la jornada de más intensa emoción de nuestra Gloriosa Cruzada, fué la de su Liberación por el Ejército Nacional.

»El 24 de Enero de 1939 terminó la dolorosa tragedia, llena de espanto y horrores, en que estuvo sometida durante treinta largos meses a la tiranía comunista, cruelmente ensañada en vida y haciendas, sin piedad ni respeto a los más elementales principios de humanidad...

»Los ex-combatientes manresanos tampoco se nos olvidará nunca, la emoción con que fuimos recibidos, por familiares, camaradas, que en el cautiverio rojo, con el tesón de verdaderos patriotas, sufrieron toda clase de vejaciones, persecución y martirio, por profesar una fe y ser auténticos españoles. Ni tampoco que gracias a nuestro gran Jefe, el invicto Caudillo, conseguimos recuperar el honor de llamarnos españoles, de la liberación moral y material de nuestros hogares y de todo aquello que para el cristiano y patriota significa en la vida.»

(Pere Carreras, cap local del Movimiento, Manresa, 24-1-59)

L'ASSASSINAT DE JOAN CAMPRUBÍ I PUIG PER MARROQUINS DE L'EXÈRCIT FRANQUISTA, EL 24 DE GENER DE 1939

Joan Camprubí era un soldat republicà que es recuperava a Manresa de les ferides rebudes al front de l'Ebre. Quan s'aproximaren les tropes franquistes a Manresa, corregué la brama que a Manresa s'establiria un important punt de resistència i, a més, que al lloc on ell vivia, les Cases Cairot (del sector de la plaça de Catalunya), es construïren unes trinxeres. Joan Camprubí va creure que casa seva podria rebre directament els efectes de combats terrestres o aeris i dugué la família a casa del seu cosí Miquel Tulleuda, a les cases noves de Can Vinyes, convençut que fóra un indret molt més segur. Però fou a l'inrevés. Descobert per un grup de soldats marroquins, fou assassinat. Un testimoni dels fets, Àngel Tulleuda i Rubió, que aleshores tenia 9 anys, ha escrit com es produïren aquells fets que no ha pogut oblidar mai més:

«Dia 23 (primera hora del matí)

»El pare diu que corre el rumor que les tropes rebels es troben prop de Fonollosa. Pel veïnat es diu que a ciutat fan molt de mal i que el més aconsellable és refugiar-se en cases de la ruralia on --diuen-- no es produeixen tantes malvestats. Fa tres dies que es senten obusos i metralladores contínuament.

»Proveïts de matalassos i altres efectes necessaris, ens traslladem a les Cases Noves del Blanqueig Viñas, situades al camí anomenat "Camí de la Talaia".

»Allà, entre d'altres, s'aixopluga la família Camprubí-Solé, a més dels Tulleuda-Vilamitjana, que acullen els familiars esporuguits.

»S'apleguen una vintena de persones (la meitat, infants de diferents edats).

»Dia 24 (primera hora del matí)

»Tres dones s'encarreguen d'instal·lar la quitxalla en una barraca lluny de la casa; situada a la vora d'un dels camps del Poal. Pensen que quan entrin les tropes de xoc no pararan atenció en una barracota.

»Dia 24 (cap a les dues del migdia)

»Havent dinat arriba a la barraca un avís en el sentit que ja no hi ha perill. L'ocupació de Manresa s'ha acabat i es pot tornar a casa sense por. Sembla que la notícia pot ser fidedigna perquè, de fa estona, no es senten les metralladores...

»Un cop arribats a casa ens assabentem que durant les darreres hores han anat passant escamots: uns demanant menjar, d'altres agafant-se'l pel seu compte sense demanar-ho i d'altres han anat buidant el petit galliner, emportant-se'n gallines i ànecs agafats pel coll.

»Els petits no sabíem que el cosí Camprubí -ferit de guerra-- estava amagat a les golfes.

»Cap a les tres de la tarda

»A través dels vidres, veiem arribar un escamot de moros. L'avi de la casa, prudentment, aconsella que les dones i els més menuts es refugiïn al celler per si de cas.

»Tots baixen precipitadament les escales i són a temps d'amagar-s'hi. Al menjador restem l'avi, el meu germà Josep -que aleshores tenia 16 anys- i jo mateix.

»Irromp el grup de moros al menjador. Ens encaren els fusells. L'avi suplica calma, però de seguida ens adonem que aquells homes no tenen intenció de fer-li cas.

»Ordenen que els servim menjar i, en dir-los que ja no queda res, comencen a insultar-nos (xampurrejant castellà) i a cridar: "*iRojos! iRojos! iTú, rojo*".

»Com que se'ls ha dit que no hi ha res per menjar, comencen a regirar-ho tot, i s'embutxaquen tot allò que els fa peça.

»Mentre uns regiren la casa es veu que uns altres han sortit a la galeria sense adonar-nos-en. A un extrem d'aquesta galeria hi ha la porta rere la qual arrenca l'escala que condueix a les golfes...

»L'homenot que sembla manar el grup -un moro malcarat i gairebé calb- continua amb nosaltres, encanonant-nos.

»De cop i volta es fixa en la cadena de rellotge que penja dels butxacons de l'armilla de vellut de l'avi. Fa una ganyota que, al primer instant, sembla amistosa i li demana quina hora és.

»L'avi, amatent, treu el rellotge.

- Les tres -respon.

- *Yo comprar reloj* -diu el moro.

»L'avi, es torna a ficar el rellotge al butxacó i li fa:

- *No vendo*.

- *iYo comprar! iDí que valer!*

- *iNada! iYo no vendo reloj!*

- *¿Nada?... ¿Regalo?...*

»I d'una revolada intenta arrencar-li rellotge i cadena. Com que la roba és de vellut, resisteix i fa anar l'avi com un ninot. Per evitar més maldecaps, se'l descorda i l'hi dóna.

-*iGracias!* -diu el moro, burlant-se'n grollerament.

»Al cap d'uns moments, sentim crits i rebombori que sembla provenir de les golfes... A empentes fan entrar el cosí al menjador... Ens mirem esfereïts...

»L'insulten i el colpegen tot esgaripant: "*iRojo! iRojo! iTú ser rojo!*". I assenyalen el peu enguixat. És evident que sospiten que es tracta d'un ferit de guerra.

»Ens obliguen a alçar-nos i, amb els canons a les costelles i a empentes, ens condueixen cap a les escales que donen al pati de veïns on hi ha els galliners i els corralets.

»Un cop a baix, empenten el cosí de mala manera i ell, coixejant, s'aguanta com pot. Discuteixen. El cosí mira de justificar-se.

»De sobte, sentim una veu d'ordre -que no entenem- proferida pel capitost i empenten el cosí llançant-lo unes passes enllà. I en el moment que es gira per dirigir-los novament la paraula, s'aparten tots com un sol home, mentre el calb alça el fusell i dispara. El cosí cau rodó.

»Nosaltres ens quedem d'una peça i ens mirem esgarrifats, pensant que a continuació aniran per pellar-nos a nosaltres...

»Fan com si discutissin alguna cosa i, de cop i volta, fugen a bon pas i es fan fonedissos.

»El cosí jau, mort, i es va fent un toll de sang considerable. Ha caigut gairebé al costat d'un petit corralet.

»Amb un immens espant al cos, l'avi vol obligar-nos a orinar..., però no podem de cap manera...

»El soroll del tret s'ha sentit dins el celler on encara hi ha la resta de familiars amagats. (La meva mare --- que era al celler amb els altres-- em contà posteriorment que, en sentir el tret, la Francisqueta --esposa de Joan Camprubí-- s'havia posat a xisclar i, entre sanglots, anava cridant «Me l'han mort! Me l'han mort!». Per desgràcia, el seu pressentiment no va ser erroni...).

»Més tard, arriba un grup de soldats comandats per... (sento dir «*teniente*»). Aquest pregunta a l'avi qui és el mort. En dir-li que es tracta d'un familiar, insisteix que li doni detalls i miri de descriure els homes que han comès l'atrocitat. Nosaltres només podem descriure el moro calb i malcarat que ha disparat el fusell. Amb el pànic, és l'únic que hem pogut retenir amb exactitud. El *teniente* fa un gest com significant que ja sap de qui es tracta. Diu que tornarà i seguidament desapareix amb els seus homes.

»Pels volts de les quatre de la tarda.

»Compareix el tinent amb el famós calb. El porten desarmat i entre tots l'empenten cap al pati. El tinent li mostra el cadàver i el moro comença a desconfiar. L'identifiquem formalment. El tinent diu, prenent la seva arma: "*¡Vamos! ¡Me las vas a pagar todas juntas, hijo de puta!*"

»Allò ens va fer suposar que estava disposat a ventar-lo. A casa sempre vam creure que, a aquell moro, el *teniente* per alguna raó o altra, la hi devia tenir botada.

»Aquestes escenes m'han acompanyat tota la vida (ara tinc 62 anys). Mai no n'he oblidat ni un sol detall, perquè aquests fets van quedar com esculpits en la meva ment i en la dels que eren amb mi en aquells moments.

»Durant molt de temps vaig dormir malament, només a estones. Aconseguia agafar el son, quan estava totalment esgotat.

»Puc assegurar que aquesta relació dels fets és gairebé exacta. Entre altres raons, perquè, amb el meu germà, va vagar-nos prou al llarg dels anys de rememorar-ho i reconstruir-ho mil vegades.»

L'ASSASSINAT DE FLORINDA SUBIRANA I ARÇEDA PER UN MAGREBÍ, EL 24 DE GENER DE 1939

Florinda Subirana i Arçeda fou degollada al seu domicili del carrer de Fonollar. El seu marit, Josep Bover i Güell, rebé un tret i diverses ganivetades al coll. La filla, Maria Àngels Bover i Subirana, que hi era present, explica com es produïren els fets:

«Nosaltres vivíem al 1r pis del carrer de Fonollar número 16. El terrat del nostre pis era comú amb els dels veïns del costat, on vivia l'Emili de Cal Sardans.

»El 24 de gener de 1939, dia de l'entrada a Manresa dels "nacionals", cap a les 9 de la nit es va presentar a casa un moro demanant que li donéssim sopar. El meu pare ens va dir que no tinguéssim por perquè ja s'havia acabat el malson de la guerra i no calia patir per res. A casa érem el meu pare, la meva mare, el meu germà petit, de 6 anys, que estava adormit al sofà, i jo, que aleshores en tenia 16.

»Li vam donar sopar. El moro va anar menjant molt barroerament. Era un porc. Fins i tot tirava els pinyols de les olives a terra.

»El moro digué al meu pare que els bitllets que teníem ja no servien de res, que els bons eren els seus. Després ens va ensenyar un bon grapat de joies que duia embolicades dins d'un mocador.

»Tot d'una ens va dir «*usted y usted vayanse a dormir*» (referint-se a la meva mare i a mi), perquè ell volia dormir, amb el meu pare. Això ens va sorprendre molt, però no li vam fer cas.

»El temps anava passant. El meu pare va parlar una estona amb ell. El moro li va ensenyar, fins i tot, a carregar el màuser

»Després de sopar, el moro va demanar d'anar al lavabo. La mare el va acompanyar un tros del passadís i li va indicar on era. De cop i volta, i quan la mare ja feia intenció de tornar cap el menjador, el moro la va abraonar amb força, va treure una navalla i la va degollar. La navalla era de grans dimensions i completament rovellada. La meva mare, ferida de mort, va fer un crit esgarrifós. En sentir-lo, el meu pare i jo vam anar cap el passadís i encara vam poder veure com el moro la tenia subjectada pel coll. La meva mare estava completament ensangonada.

»El pare s'hi va voler enfrontar, però el moro li va disparar 5 trets amb el màuser, dels quals només un el tocà i li anà a parar al coll. Després, el moro amb la navalla li va clavar unes ganivetades, mentre el meu pare intentava defensar-se, fins que finalment es va poder tancar dins d'un armari. Mentrestant, jo, horroritzada, vaig agafar el meu germà, que, lògicament, amb tot l'enrenou s'havia despertat, el vaig pujar a coll, vaig sortir al balcó i vaig saltar al balcó de la casa del costat, cal Sardans. Mentrestant, la meva mare, que encara era viva, havia pogut arribar al menjador d'aquest pis, i, a base de cops, n'havia trencat els vidres, fins que els veïns se n'adonaren. Morí poc després escolada.

»Els crits de socors dels uns i dels altres van espantar el moro que es va fer fonedís ràpidament, tan ràpidament que s'ho va deixar pràcticament tot a casa meva, fins i tot la documentació, el turbant i el capot. Això va permetre de perseguir-lo i localitzar-lo. Dies després, uns oficials ens van dir que l'havien trobat a Vic venent tabac i que l'havien executat.

»El meu pare va quedar greument ferit. Va estar hospitalitzat uns tres mesos. Finalment, es va poder salvar.

»Aquesta tragèdia m'ha acompanyat inevitablement tota la meva vida»